

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2013 | ÅRGÅNG 17

Bokförlaget THALES

JOHAN WENNSTRÖM: *Dygdens glädje*, Stockholm: Atlantis, 2012

UTGÅNGSPUNKTEN FÖR *Dygdens glädje* är en »svårbestämd känsla», vilken bokens författare, Johan Wennström, tror sig dela med en växande skara människor i västvärlden, »av att mycket har blivit sämre, fulare och mindre värdefullt, att det vid någon punkt på färden gick fullständigt fel. När kulturen plötsligt ville bli modern och alltid vara på väg någonstans förlorades ett slags sammanhållande kitt och saker och ting började falla isär» (s. 12f). Trots att det materiella välståndet i västvärlden befinner sig på en högre nivå idag än någonsin tidigare, så upplever många människor en brist på mening i tillvaron, en inre tomhet, varför de »drömmer sig tillbaka till en mer oskyldig tid då värdena verkar ha varit fasta och normsystemet intakt» (s. 11f).

Mot bakgrund av denna utgångspunkt, föresätter sig Wennström att undersöka huruvida det är möjligt att finna stöd för att den ovan nämnda känslan faktiskt svarar mot verkliga förhållanden eller, med andra ord, att finna stöd för att den moderna utvecklingen i väst verkligen har inneburit en tillbakagång i vissa för människan centrala avseenden. Wennström menar sig finna sådant stöd i den kultur- eller civilisationskritik som han föreslår ligger inbäddad i vad som brukar kallas för positiv psykologi, en, kanske framför allt i USA, på senare tid oerhört inflytelserik riktning inom den samtida psykologin vilken (våldigt förenklat, naturligtvis) är särskilt inriktad på studier av vad som gör oss lyckliga: till exempel av hur betydelsefulla sådana saker som pengar, familj, arbete, religionsutövning, etc., tenderar att vara med avseende på vår nivå av lycka. Mot slutet av boken antyder även Wennström att det är möjligt att i den positiva psykologin hitta en del lovande ansatser till hur vi skulle kunna tänkas gå tillväga för att vända på den negativa utvecklingen, för att återupprätta de saker som har gått förlorade, samtidigt som vi också skulle kunna lära oss att dra nytta av det stora materiella välståndet på ett bättre sätt än vi nu gör.

Den kritik av vår samtid som Wennström presenterar tar avstamp i ett föredrag av Martin Seligman – en av den positiva psy-

kologins förgrundsgestalter – från slutet av 80-talet.¹ I detta föredrag skisserar Seligman en bild av hur vi under andra halvan av 1900-talet, i takt med att det materiella välståndet ökat, har rört oss från en tillvaro där traditioner och starka sociala institutioner (familj, kyrka, föreningar, etc.) spelade en avgörande roll i människors liv, till en tillvaro där betydelsen av dessa saker har minskat drastiskt och istället ersatts av, som Wennström uttrycker det, »ett utpräglat individualistiskt marknadstänkande» (s. 73), av en koncentration närmast uteslutande på oss själva, på vilka prylar vi kan skaffa och hur vi kan försäkra oss om så många lust- eller njutningsupplevelser som möjligt. Den moderna utvecklingen har fört med sig uppkomsten av ett nytt jag – »det kaliforniska jaget» – vilket, i Wennströms karaktärisering, är »ett jag som jämt och ständigt ... känner efter hur det mår, vad det vill ha och vad det inte vill ha. Det ... är självupptaget, vill stå i centrum och har mycket investerat i sitt känsloliv» (s. 74). Detta står i skarp kontrast till ett tidigare, materiellt sett fattigare, »östkustjag» – eller *New England self* i Seligmans terminologi – som inte var lika fokuserat på sig självt, utan istället var inriktat framför allt på »att sköta sig, ta ansvar, göra rätt för sig och vara nöjd med vad det redan hade» (s. 80).

Den här utvecklingen har enligt Wennström – som i detta avseende förlitar sig inte bara på Seligmans föredrag, utan även på ett antal rapporter och skrifter från andra källor – emellertid gett upphov till en rad problem. I synnerhet ser vi idag en alltmer utbredd psykisk ohälsa, inte minst bland unga. Människor är mer ensamma nu än tidigare, och många saknar fungerande sociala skyddsnät som kan hjälpa till att mildra effekterna av personliga motgångar i livet. I kombination med det kaliforniska jagets oerhörda upptagenhet med sig själv och hur det mår, så har vi, enligt den här föreslagna förklaringsmodellen, numer lättare för att drabbas av till exempel depressioner, ångest och upplevelser av att allt är meningslöst än vad som tidigare var fallet. Nära förenat med detta, enligt Wennström, är även utbredningen av en offermentalitet: det blir allt vanligare, hävdar han, att människor lägger skulden för sina misslyckanden, motgångar och ouppfyllda drömmar på andra »för att

slippa reflektera kritiskt över den egna dugligheten» (s. 99) och själva ta ansvar för sina liv. En sådan mentalitet bidrar i sin tur till att förtroendet eller tilltron till traditionella institutioner urholkas än mer eftersom det nu framstår som om de sviker oss.

Som om detta inte vore nog, så menar Wennström vidare att den samtida västerländska kulturen utmärks av en negativ uppbygglighet.² Istället för att framhålla olika positiva livsvärden, finner vi »i den moderna konsten», till exempel, »ett genuint svärmeri för det som är dåligt här i livet, för mänskligt lidande och tillvarons mest obehagliga sidor – en skruvad uppfattning att bara eländesskildringar visar den äkta och oförfalskade verkligheten» (s. 112). Här finns ett allmänt upphöjande av psykiska problem och därmed förknippade egenskaper som värdefulla och fina, snarare än någonting som behöver behandling och omvårdnad.

Dygdens glädje är både lättläst och välskriven. Wennström sammanfattar vissa bärande idéer inom den positiva psykologin på ett tämligen kortfattat och allmänt sätt, men som likväl är fullt begripligt. Detta gäller även för översikten i bokens avslutande kapitel av de dygder som de positiva psykologerna Seligman och Christopher Peterson tar upp i deras omfattande verk *Character Strengths and Virtues*, dygder som de menar utgör viktiga grunder eller förutsättningar för att vi skall uppnå lycka och mening i våra liv.

Som debattbok betraktad, lider dock *Dygdens glädje* av allvarliga brister. I synnerhet väntar man som läsare förgäves på några försök till kritiska reflektioner eller diskussioner kring sådana till synes helt grundläggande saker som mer exakt när, var och i vilka avseenden det var bättre förr, enligt Wennström; kring hur rimlig den kulturkritik som presenteras egentligen är, liksom vilka begränsningar den kan tänkas ha; om vilka andra, alternativa förklaringar det skulle kunna finnas till det fenomen som boken utgår ifrån; rörande vilka problem som rimligen är förknippade med att förlita sig på studier utförda framför allt i USA i syfte att ställa en övergripande diagnos på det samtida tillståndet i västvärlden; med mera. Frågan om när, var och i vilka mer specifika avseenden det enligt Wennström var bättre förr får kanske sägas sticka ut lite extra

i sammanhanget. Det är trots allt en stor och viktig skillnad mellan att till exempel hävda att det föreligger goda grunder att försöka återinföra tydliga könsroller, sociala klasser, samt verka för etniskt, kulturellt och religiöst homogena samhällen och att hävda att vi, i takt med att vi brutit – eller i alla fall börjat bryta – oss loss från tidigare epokers i många avseenden förtryckande traditioner och sociala institutioner, tenderat att glömma bort betydelsen av att vi trots allt är sociala varelser som behöver samarbeta och vara del av olika gemenskaper för att blomstra. Det senare alternativet skulle, givet att det ligger någonting i det, kunna utgöra en del av ett argument för att vi har skäl att sträva efter formandet av nya sociala gemenskaper som kan hjälpa oss på olika sätt, men som inte involverar olika former av förtryck eller orättfärdiga hierarkier. Det förblir emellertid oklart boken igenom hur Wennström egentligen tänker angående dessa saker.

Det är vidare slående hur Wennström vid olika tillfällen återkommer till det förhållandet att vi, å ena sidan, lever i en tid av aldrig tidigare skådat materiellt välstånd, men likväl inte förmår »hålla tillbaka sådana problem som psykisk ohälsa och sjukdom, ångslan, oro och ensamhet» (s. 62), utan att ta upp frågan om inte den ojämlika fördelningen av det materiella välståndet utgör en relevant faktor här.³ Vid första anblick, åtminstone, framstår det inte som så märkvärdigt att till exempel många yngre människor i Europa idag upplever hopplöshet inför en tillvaro där ungdomsarbetslösheten skenar, där det blir allt svårare att ta sig in på bostadsmarknaden, och så vidare. Man kan i samband med detta också fråga sig om det verkligen vore rimligt att betrakta det som ett uttryck för en negativ offermentalitet hos dessa unga om de uppfattar sig som svikna av samhället, snarare än som en fullt förståelig och rättfärdigad reaktion.

Avslutningsvis är det lite märkligt att Wennström helt förbigår den kritik av den moderna individualismen och politiska liberalismen som återfinns inom den filosofiska strömning som brukar kallas för kommunitarism. Det finns flera viktiga likheter mellan den kommunitaristiska kritiken, såsom den förekommer hos till

exempel Alasdair MacIntyre och Charles Taylor, och det slags kulturkritik som Wennström tycker sig hitta i den positiva psykologin, likheter som hade förtjänat att framhållas och diskuteras.

→

Frans Svensson

Noter

1 Föredraget »Why is there so much depression today? The waxing of the individual and the waning of the commons«, finns utgivet i antologin *Contemporary Psychological Approaches to Depression*, red. R.E. Ingram, New York: Plenum Press, 1990.

2 Detta begrepp är, såvitt jag förstår, lånat från Fredrik Stjernfelt och Sören Ulrik Thomsens bok *Kritik av den negativa uppbyggligheten*, Stockholm: Ruin, 2007.

3 Wennström skriver vid ett tillfälle att han »inte tänker ge [sig] in i debatten om vilka som kan ha lämnats utanför detta välstånd« (s. 47). Några skäl till varför han inte tänker göra detta redovisas dock inte.